

CONSIDERACIONS CONSTITUCIONALS SOBRE EL DRET A UN PROCÉS SENSE DILACIONS INDEGUES

Adrià Rodés Mateu*

Sumari

- I. Introducció
- II. El reconeixement normatiu del dret a un procés sense dilacions indegudes
- III. El concepte i l'estructura del dret a un procés sense dilacions indegudes
- IV. La defensa processal del dret a un procés sense dilacions indegudes
- V. El restabliment quan resulta vulnerat el dret a un procés sense dilacions indegudes
- VI. Conclusions

* Adrià Rodés Mateu, professor associat de dret constitucional de la Universitat Autònoma de Barcelona. Tel.: 936 743 650; adria.rodés@uab.es

Article rebut el 24.04.2006. Avaluació: 24.05.2006. Data d'acceptació de la versió final: 3.06.2006.

I. Introducció

Aquest article d'investigació pretén ser un estudi de la jurisprudència constitucional i de les observacions doctrinals més autoritzades sobre el dret fonamental a un procés sense dilacions indegudes, que l'article 24.2 de la Constitució espanyola estableix.

Des de la dècada dels anys noranta fins avui s'han presentat al registre del Tribunal Constitucional més de mil dues-centes demandes d'empara que l'invoquen. Tot i així, la seva vulneració efectiva s'ha produït en moltes més ocasions, tenint en compte que la part perjudicada, sabedora del pelegrinatge processal que li espera, sovint opta per no defensar el seu dret a un nivell constitucional. En qualsevol cas, es posa de manifest que l'alt tribunal ha desenvolupat un cos jurisprudencial, que li ha permès donar contingut al dret i, en ocasions, adoptar criteris en contra de sectors majoritaris de la doctrina.

En benefici d'una claredat estructural més gran, aquest article s'estructura en quatre blocs: el reconeixement normatiu del dret; el concepte i l'estructura; la defensa processal, i el restabliment quan resulta vulnerat.

II. El reconeixement normatiu del dret a un procés sense dilacions indegudes

El reconeixement normatiu del dret a un procés sense dilacions indegudes es produeix en tres camps jurídics diferenciats: l'internacional, el comparat europeu i l'espanyol.

Aquest dret, tant en la seva redacció negativa com positiva,¹ sorgeix en els principals textos internacionals que tracten sobre drets humans. La primera formulació es troba a l'article 6.1 del Conveni europeu de drets humans (CEDH) (1950), que n'estableix dues garanties de protecció: l'obligació dels estats mem-

1. El sentit negatiu del dret fa referència a la proscripció constitucional de les dilacions indegudes en tot procés judicial; en contraposició, el sentit positiu es refereix a la definició mateixa de dilacions indegudes o de termini raonable, ja que es tracta de determinar els elements que conformen la garantia. Per exemple, l'article 24 de la Constitució espanyola l'enuncia en sentit negatiu: «procés sense dilacions indegudes»; no obstant això, altres articles el redacten en sentit positiu: «procés dins d'un termini raonable»; vegeu la STC 32/1999, de 8 de març (f. j. 3r).

bres de garantir-lo judicialment i el procediment davant el Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH).² El Pacte internacional de drets civils i polítics (PIDC) (1966) va ser el segon instrument internacional que va recollir el dret, a l'apartat 3.c de l'article 14. En aquesta esfera, el Comitè de Drets Humans de les Nacions Unides s'encarrega de rebre i gestionar les comunicacions dels perjudicats, víctimes de les violacions del Pacte.³ En tercer lloc, cal destacar la Convenció americana sobre drets humans (1969) –article 8.1–, que, sense ser font del dret espanyol, té una gran transcendència i plena vigència en el seu àmbit territorial,⁴ i, finalment, l'Estatut del Tribunal Penal Internacional (1998) –article 67.1.c. Tots ells acrediten la plena consagració internacional del dret a un procés sense dilacions indegudes.

Dins el camp jurídic comunitari, la Carta de drets fonamentals de la Unió Europea (2000), que forma part del Tractat pel qual s'aprova la Constitució europea (2004), estableix a l'article 47 el dret de tota persona que la seva causa sigui escoltada dins un termini raonable. La majoria dels estats de la Unió Europea (UE) encara no han constitucionalitzat aquesta garantia processal, *ad exemplum*, Alemanya, Àustria, Bèlgica, Dinamarca, França, Grècia, Irlanda, Itàlia, Luxemburg, els Països Baixos,⁵ el Regne Unit i Suècia.⁶ En contraposició, sí que l'han establert les constitucions espanyola (article 24.2), portuguesa (article 32) i finlandesa (secció 21.1). S'observa, en definitiva, que la majoria d'estats de la UE –deixant a part els que s'hi ha incorporat recentment o ho faran pròximament–

2. Sobre el procediment de protecció efectiva dels drets humans davant el TEDH, vegeu, per tots els casos, Queralt Jiménez, A., «Derecho comparado», *El Tribunal de Estrasburgo: una jurisdicción internacional para la protección de los derechos fundamentales*, València, Tirant lo Blanch, 2003.

3. Si bé l'aportació doctrinal de les decisions del Comitè no és equiparable ni en qualitat ni en quantitat a la del TEDH, és, si més no, una contribució suficientment important per ser presa en consideració. Ho prova el fet que alguns països occidentals han realitzat reformes legals en el seu ordenament després de la intervenció del Comitè; per exemple, Holanda i Canadà. Vegeu García Pons, E., *Responsabilidad del Estado: la justicia y sus límites temporales*, Barcelona, J. M. Bosch Editor, 1996, p. 34 i 35.

4. D'aquesta manera, tant la Comissió com el Tribunal Interamericà de Drets Humans són institucions que controlen l'aplicació i la interpretació pertinents de la Convenció.

5. Cenyit a l'ordre jurisdiccional penal, l'article 15.3 de la Constitució dels Països Baixos (1987) obliga que «l'enjudiciament de tota persona que hagi estat privada de la llibertat amb l'objecte de ser sotmesa a judici» es faci «dins un termini raonable».

6. L'article 3 de la Constitució sueca estableix el supòsit que, si una autoritat diferent d'un tribunal ha privat a algú de la llibertat en virtut d'un acte delictuós o com a sospitós d'aquest acte, la persona en qüestió té dret que la seva causa sigui jutjada per un tribunal sense demora injustificada.

han adquirit el reconeixement del dret, fruit d'haver-lo incorporat dins el seu propi ordenament per la via de la ratificació normativa internacional.

Quant al reconeixement jurídic en el dret espanyol, tot i que la preocupació per les dilacions judicials era ja una constant entre els legisladors del segle XIX,⁷ en cap text històric constitucional es va establir ni el dret a un procés sense dilacions indegudes ni cap dret de contingut similar i, per aquest motiu, tampoc no va ser objecte jurisprudencial per part del Tribunal de Garanties Constitucionals (1931). Això s'explica pel fet que el problema dels retards i les mesures que s'aplicaven per resoldre'l s'establien a la legislació processal ordinària, sobre la base del *principi de rapidesa processal*,⁸ el qual es pot arribar a considerar el precedent legal immediat del que després serà la garantia constitucional que s'està analitzant.

Així doncs, la Constitució espanyola de 1978 va establir expressament el dret a un procés sense dilacions indegudes, per primera vegada en la història constitucional espanyola.

III. El concepte i l'estructura del dret a un procés sense dilacions indegudes

III.1. La conceptualització del dret a un procés sense dilacions indegudes

Costa trobar a la jurisprudència i a la doctrina un concepte complet del dret.⁹ Des de la perspectiva constitucional, la definició del dret de la qual parteix aquest treball és la següent: *un dret fonamental autònom i, al mateix temps, una garantia processal dirigida als seus titulars, que són totes les persones, tant físiques (ciutadans*

7. Vegeu, per exemple, les exposicions de motius de la Constitució de Cadis de 1812 i de la Llei d'enjudiciament criminal de 1882.

8. Sobre el principi de rapidesa en els ordres jurisdiccionals civil, penal i contenciós administratiu, vegeu Romero Moreno, J. M., *Proceso y derechos fundamentales en la España del siglo XIX*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1983, p. 321 i seg.

9. Sens dubte, però, cal tenir en compte les definicions doctrinals de Gimeno Sendra, J. V., «El derecho a un proceso sin dilaciones indebidas», *Derechos Humanos*, Madrid, CGPJ, número especial I, 1988, p. 47; Riba Trepal, C., *La eficacia temporal del proceso. El juicio sin dilaciones indebidas*, Barcelona, J. M. Bosch Editor, 1997, p. 182 i 183, i García Pons, E., *Responsabilidad del Estado: la justicia y sus límites temporales*, Barcelona, J. M. Bosch Editor, 1996, p. 254 i 255.

espanyols i estrangers) com jurídiques (privades i públiques), que pretén tutelar l'eficàcia temporal del procés mitjançant l'exigència, als poders públics, de la seva prestació adequada i observació (instaurant mecanismes efectius de tutela del dret al justiciable) i la reparació del qual requereix, en general, acudir a la via indemnitzatòria. Certament, aquesta definició servirà per extreure'n els elements que el defineixen: la naturalesa, el contingut, la titularitat, la defensa processal i el restabliment del dret (aquests dos últims elements s'analitzaran en blocs separats).

III.2. Naturalesa del dret a un procés sense dilacions indegudes

El dret a un procés sense dilacions indegudes és, en primer lloc, un dret fonamental, la qual cosa fa que sigui objecte d'un grau elevat de tutela i de garanties (articles 9.1, 9.2, 10.2, 53, 81.1 i 161.1.b de la Constitució espanyola; STC 62/1982, de 15 d'octubre; STC 81/1982, de 21 de desembre; STC 39/1983, de 17 de maig; STC 2/1987, de 21 de gener; STC 144/1987, i STC 148/1988, entre d'altres).¹⁰

En segon lloc, s'observa que el dret resulta que és una garantia processal que tutela l'eficàcia temporal del procés.¹¹ El Tribunal Constitucional el descriu com aquell que es desenvolupa en condicions de normalitat dins el temps necessari en què els interessos litigiosos poden rebre *prompta satisfacció* (STC 43/1985, de 22 de març, f. j. 1r). La conseqüència del que s'acaba d'esmentar és que els terminis legals no s'han constitucionalitzat (STC 7/2002, de 14 de gener, f. j. 7è; STC 160/2004, de 4 d'octubre, f. j. 3r).¹² A més, cal assenyalar que la resta de garanties processals de rang fonamental queden vinculades directament a la satisfacció correcta del dret, pel fet que s'ha d'aconseguir un equilibri entre tota l'activitat judicial indispensable per a la garantia dels drets processals i el temps necessari –i raonable– per dur-ho a terme (*ad exemplum*, STS 2ª, de 26 de maig de 1992; STC 198/1999, de 25 d'octubre, f. j. 3r; STC 58/1999, 12 d'abril,

10. Tot i això, no existeix cap mecanisme judicial i oficial de protecció del dret en la jurisdicció ordinària.

11. Vegeu la doctrina encapçalada per Ramos Méndez, F., *El sistema procesal español*, Barcelona, J. M. Bosch Editor, 1997, p. 109 i seg.

12. Existeix un efectiu greuge comparatiu en relació amb els efectes de l'incompliment dels terminis, segons si es tracta de les parts (preclusió sense excepcions) o de l'òrgan jurisdiccional (cap conseqüència).

f. j. 6è; STC 195/1999, de 25 d'octubre, f. j. 2n; STC 177/2004, de 18 d'octubre, f. j. 2n, i STC 2/2005, de 17 de gener, f. j. 5è.¹³

En tercer lloc, el Tribunal Constitucional destaca dos aspectes actius del dret, el reaccional i el prestacional (STC 177/2004, de 18 d'octubre, f. j. 2n; STC 303/2000, d'11 de desembre, f. j. 4t, que es basa en el f. j. 2n de la STC 35/1994, de 31 de gener; STC 223/1988, de 24 de novembre, f. j. 7è; STC 81/1989, de 8 de maig, f. j. 7è; STC 35/1994, de 31 de gener, f. j. 2n, i STC 295/1994, de 7 de novembre, f. j. 2n). La faceta reaccional actua en el marc estricte del procés i consisteix a acabar, de manera immediata, els processos afectats per dilacions indegudes; en canvi, l'aspecte prestacional pretén garantir el dret mitjançant una vinculació específica a tots els poders públics estatals (judicial, executiu i legislatiu), amb la finalitat de garantir el dret al justiciable.¹⁴

L'autonomia i substantivitat pròpia respecte del dret a la tutela judicial efectiva és el quart aspecte de la naturalesa del dret a un procés sense dilacions indegudes. Se'l considera autònom, individual, diferenciat i susceptible de violació separada respecte al dret de tutela, encara que hi tingui una connexió instrumental (STC 303/2000, d'11 de desembre, f. j. 2n, i STC 160/2004, de 4 d'octubre, f. j. 2n).

En definitiva, la concreció de la naturalesa del dret deriva del seu aspecte fonamental, de garantia processal, de les seves facetes reaccional, prestacional i autònoma del dret a la tutela judicial efectiva.

13. Per aquest motiu, alguns autors sostenen que el dret a un procés sense dilacions indegudes és la garantia última de tots els drets, garanties i llibertats que la Constitució estableix.

14. D'acord amb els articles 9.1 i 53 de la Constitució, el dret a un procés sense dilacions indegudes vincula tots els poders públics: el poder judicial, com a responsable immediat de la vulneració del dret, i els poders executiu i legislatiu, com a responsables mediats de les dilacions indegudes, ja que els correspon dotar l'Administració de justícia dels mitjans personals i materials necessaris. Vegeu Guzmán Flujá, V. C., *El derecho de indemnización por el funcionamiento de la Administración de Justicia*, València, Tirant lo Blanch, 1994, p. 195; Pérez Muñoz, M., «El derecho a un proceso sin dilaciones indebidas en la jurisprudencia del Tribunal Constitucional», *Revista Jurídica Española*, vol. 4, La Ley, 1991, p. 1079; Gimeno Sendra, V., «El derecho a un proceso sin dilaciones indebidas», *Constitución y proceso*, Tecnos, 1988, p. 236; Picó i Junoy, J., *Las garantías constitucionales del proceso*, Barcelona, J. M. Bosch Editor, 1997, p. 121; García Llovet, E., «Control del acto político y garantía de los derechos fundamentales. El derecho a un proceso sin dilaciones indebidas», *Revista Española de Derecho Constitucional*, núm. 36, 1992, p. 293.

III.3. Contingut del dret a un procés sense dilacions indegudes

El Tribunal Constitucional ha configurat el dret a un procés sense dilacions indegudes sobre la base de la jurisprudència del Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH) relativa al «termini raonable» que l'article 6.1 del CEDH estableix –vegeu, per a tots els casos, la STEDH de 25 de novembre de 2003 (assumpte Soto Sánchez) i la STEDH de 30 de maig 2006 (assumpte Ebru i Tayfun Engin Colak c. Turquia).¹⁵ Precisament, aquest concepte de «termini raonable» ha tingut una incidència cabdal en la construcció constitucional del contingut de la garantia a «un procés sense dilacions indegudes».

A partir del que s'acaba de manifestar, l'alt tribunal defineix el dret com un concepte jurídic indeterminat o obert¹⁶ i *casuístic*, la qual cosa provoca que s'hagi d'individualitzar per a cada supòsit litigiós, d'acord amb uns criteris

15. Vegeu també les sentències següents del TEDH: STEDH de 28 de juny de 1978 (assumpte König), sèrie A, núm. 27; STEDH de 15 de juliol de 1982 (assumpte Eckle), sèrie A, núm. 51; STEDH de 10 de desembre (assumpte Foti), sèrie A, núm. 56; STEDH de 10 de desembre de 1982 (assumpte Corigliano), sèrie A, núm. 57; STEDH de 13 de juliol de 1983 (assumpte Zimmermann i Steiner), sèrie A, núm. 66; STEDH de 23 d'abril de 1987 (assumpte Lechner i Hess), sèrie A, núm. 118; STEDH de 25 de juny de 1987 (assumpte Capuano), sèrie A, núm. 119; STEDH de 25 de juny de 1987 (assumpte Baggetta), sèrie A, núm. 119; STEDH de 25 de juny de 1987 (assumpte Milasi), sèrie A, núm. 119; STEDH de 7 de juliol de 1989 (assumpte Unió Alimentària Sanders, SA), sèrie A, núm. 157; STEDH de 20 de febrer de 1991, sèrie A, núm. 198, apartat 30 (assumpte Vernillo contra França); STEDH 1994/14, de 23 de març, apartat 39 (assumpte Silva Pontes contra Portugal), sèrie A, núm. 286; STEDH 1996/41, de 16 de setembre, apartat 48 (Süssmann contra Alemanya); STEDH d'1 de juliol de 1997, apartat 60 (Pammel contra Alemanya); STEDH d'1 de juliol de 1997, apartat 55 (Probstmeier contra Alemanya); STEDH 1998/99, de 23 de setembre, apartat 21 (Portington contra Grècia); STEDH 1999/25, de 8 de juny, apartat 25 (assumpte Nunes Violante contra Portugal); STEDH 1999/27, de 5 de juliol, apartat 54 (assumpte Matter contra Eslovàquia); STEDH 1999/51, de 28 d'octubre, apartat 65 (assumpte Zielinski i Pardal & González i altres contra França); STEDH 2000/88, apartat 70 (Gast i Popp contra Alemanya); STEDH 2000/123, apartat 19 (assumpte Comingersoll, SA, contra Portugal); STEDH 2000/146, de 27 de juny, apartat 43 (assumpte Frydlander contra França); STEDH 2000/473, de 10 d'octubre, apartat 60 (assumpte Grauslys contra Lituània); STEDH 2001/178, d'1 de març, apartat 13 (assumpte Marcotrigiano contra Itàlia); STEDH 2001/389, de 12 de juny, apartat 44 (assumpte Trickovic contra Eslovènia); STEDH 2001/401, de 19 de juny, apartat 41 (assumpte Zwierzynski contra Polònia); STEDH 2001/579, de 4 d'octubre, apartat 86 (assumpte Iłowicki contra Polònia); STEDH 2001/594, d'11 d'octubre, apartat 20 (assumpte Diaz Aparicio contra Espanya); STEDH 2001/752, de 13 de novembre, apartat 29 (assumpte Slezewicius contra Lituània); STEDH 2001/756, de 15 de novembre, apartat 73 (assumpte Iwanczuk contra Polònia); STEDH 2001/758, de 15 de novembre, apartat 20 (assumpte Cerin contra Croàcia); STEDH 2002/1, de 17 de gener, apartat 64 (assumpte Calvelli i Coglio contra Itàlia); STEDH 2002/4, de 31 de gener, apartat 30 (assumpte Guerreiro contra Portugal); STEDH 2002/18, de 4 d'abril (Secció 3a).

16. Sobre el concepte jurídic indeterminat, vegeu García de Enterría, E.; Fernández, T. R., *Curso de Derecho Administrativo I*, Madrid, Civitas, 1977, p. 271; Coca Vita, citat per Entrena Cuesta, R. *Cur-*

constitucionals i a fi de decidir si s'està o no davant d'una dilació indeguda (entre d'altres, STC 36/1984, de 14 de març, f. j. 3r; STC 180/1996, de 12 de novembre, f. j. 4t; STC 109/1997, de 2 de juny; STC 58/1999, de 12 d'abril, f. j. 6è; STC 198/1999, de 25 d'octubre, f. j. 3r), i STC 220/2004, de 29 de novembre, f. j. 6è).

Aquesta qualificació, que pot variar en el temps i en l'espai, genera incertesa i vaguetat en el desenvolupament i l'aplicació del dret –encara que teòricament només és possible una única solució justa en cada cas concret–, en primer lloc, perquè la indeterminació del dret també està en les seves dues paraules definitòries, és a dir, *dilació* i *indeguda*, i, en segon lloc, perquè els criteris objectius que el doten de contingut (i que es tracten més endavant) són ambigus i sovint s'apliquen aleatòriament; per tant, no aporten cap certesa de què s'hauria d'entendre per *dilació indeguda*.

Així doncs, per intentar determinar el contingut propi de la dilació indeguda és necessari analitzar cadascun dels components de l'expressió *dilacions indegudes*, fixar el concepte de dilació i després comprovar què és el que la fa que sigui indeguda.

a) El component objectiu de l'expressió jurídica *dilacions indegudes*: la *dilació*

La dilació és l'element objectiu de l'expressió *dilacions indegudes*; per això, en principi, implica l'incompliment o l'extralimitació del termini processal establert legalment, per part de l'òrgan judicial. En aquest sentit, el Tribunal Constitucional accepta dues dimensions de la dilació judicial (STC 36/1984, de 14 de març, f. j. 4t). D'una banda, la dilació que s'origina per una omissió judicial¹⁷ i, de l'altra, la dilació que radica en un retard en la pràctica judicial corresponent.¹⁸

L'omissió judicial que provoca una dilació potencial o que vulnera directament el dret a un procés sense dilacions indegudes, segons la doctrina es pot do-

so de Derecho Administrativo, Volumen I/1, Madrid, Tecnos, 1992, p. 177; STS de 12 de desembre de 1979 i STS de 13 de juliol de 1984.

17. El Tribunal Constitucional utilitza amb sentit equivalent al d'omissió els mots: *demora*, un «no fer», simple *inactivitat* judicial, *silenci* del procés. Igualment, gran part de la doctrina ha qualificat la demora originada per una omissió judicial com a dilació persistent.

18. En general, el Tribunal Constitucional es refereix al retard amb l'expressió «producció judicial tardana»; la doctrina s'hi refereix com a dilació consumada.

nar en un procés per mitjà de dues situacions diferenciades: l'omissió pròpia i l'omissió impròpia (STC 324/1994, d'1 de desembre, f. j. 4t).

L'omissió pròpia es fonamenta en l'absència integral, amb caràcter formal o material, d'activitat o resposta judicial a una petició de la part (vegeu, per exemple, la STC 5/1985, de 23 de gener; la STC 10/1997, de 14 de gener; la STC 109/1997, de 2 de juny, i la STC 230/1999, de 13 de desembre).¹⁹ En canvi, l'omissió impròpia no comporta inactivitat present ja que s'aprecia activitat formal de l'òrgan *a quo*, però no és la més adequada per solucionar el procés (STC 119/1983, de 14 de desembre); per exemple, es dicta una resolució judicial expressa de contingut o efectes dilatoris²⁰ o es realitzen excessives actuacions judicials, que són objectivament innecessàries (STC 116/1983, de 7 de desembre, f. j. 2n; STC 17/1984, de 7 de febrer, f. j. 3r i 4t; STC 216/1988, de 14 de novembre, f. j. 3r; STC 47/1987, de 22 d'abril; STC 324/1994, d'1 de desembre).

En el fons, els dos tipus d'omissions participen d'una naturalesa similar. En qualsevol dels dos supòsits, el Tribunal Constitucional ha de declarar la vulneració del dret a un procés sense dilacions indegudes i fer un pronunciament de remoció immediata de la passivitat judicial.

Quant al retard judicial o dilació consumada, es tracta del supòsit en què hi ha una resolució judicial específica però aquesta es dicta fora del termini legal. La doctrina considera el retard judicial com un cas específic de dilació, que mostra una rellevància constitucional indiscutible. En aquest sentit, la lesió inconstitucional no es transforma en adequada constitucionalment pel fet que el procés hagi acabat, s'hagi produït una resposta judicial o es dicti una resolució judicial després que la demanda d'empara s'hagi admès a tramitació;²¹ en cas

19. Si bé és cert que actualment l'omissió pròpia és la causa primordial de vulneració del dret a un procés sense dilacions indegudes, els primers supòsits que es van plantejar davant el Tribunal Constitucional no es van admetre (vegeu, per exemple, les interlocutòries 113/1983, de 16 de març, i 273/1984, de 9 de maig, del TC). Això demostra que, en un primer moment jurisprudencial, l'alt tribunal no donava cobertura constitucional a aquests supòsits.

20. Com sigui que l'acte judicial de contingut dilatori que provoca l'omissió impròpia es pot produir dins el termini assenyalat processalment, la dilació originada per una ommissió impròpia és l'únic cas que no entraria dins la definició general de dilació, en el sentit que no es vulnera ni s'extra-limita cap termini processal establert legalment.

21. Barceló i Serralamera, M.; Díaz-Maroto y Villarejo, J., «El derecho a un proceso sin dilaciones indebidas en la jurisprudencia del Tribunal Constitucional», *Revista del Poder Judicial*, núm. 46, 2n trimestre, Madrid, 1997, p. 30 i seg.

contrari, el dret es veuria desproveït en gran part del contingut que li és propi i l'existència de la dilació indeguda restaria sotmesa a la contingència de l'actitud de l'òrgan jurisdiccional (STC 37/1982; STC 36/1984; STC 5/1985, de 23 de gener, f. j. 7è; STC 37/1991, de 14 de febrer; STC 69/1993, d'1 de març; STC 35/1994, de 31 de gener; STC 39/1995, de 13 de febrer; STC 124/1999, de 28 de juny, f. j. 1r; STC 184/1999, d'11 d'octubre, f. j. 3r, i STC 230/1999, de 13 de desembre, f. j. 3r).

Com s'ha vist, hi ha diverses possibilitats que originen una dilació processal: l'omissió pròpia, la impròpia, el retard i, fins i tot, les actuacions supèrflues o excessives que derivin cap a una dilació. No obstant això, l'omissió pròpia és el supòsit més habitual que es planteja en la jurisprudència constitucional. En tot cas, la referència dels terminis és molt important ja que són el paràmetre que permet constatar l'origen d'una dilació judicial.

A continuació, cal examinar quan es pot entendre que una dilació és indeguda. Per això, es farà referència al termini processal (com l'element de comparació objectiu que s'utilitza per determinar una dilació) i als criteris objectius que permeten delimitar el contingut del dret.

b) El component subjectiu de l'expressió jurídica *dilacions indegudes: indeguda*

El qualificatiu *indeguda*²² introdueix l'apreciació subjectiva de l'antijuridicitat de la demora que origina la vulneració constitucional. En aquest sentit, no hi ha una regla universal que aclareixi aquest terme i, per això, és l'element que aporta incertesa al contingut propi del dret.

La norma processal que fixa el temps de les actuacions judicials és, sens dubte, el referent principal per emmarcar el debat constitucional. D'acord amb un sentit comú, l'incompliment dels terminis obligatoris per part de l'òrgan judicial hauria d'originar una dilació indeguda.²³ No obstant això, el Tribunal

22. El Tribunal Constitucional assimila la dilació indeguda amb la dilació injustificada.

23. Sobre aquest punt, el legislador constituent, a l'hora de prefixar el supòsit de fet contrari a l'eficàcia del procés, hauria pogut recollir el dret a un procés sense dilacions, que indicaria que la prolongació del procés més enllà del que la legislació vigent disposa constituiria una vulneració del dret fonamental de tota persona a obtenir una resposta judicial en el temps que la norma processal estableix. Ramos Méndez, F., «La influencia de la Constitución en el Derecho Procesal Civil», *Justicia* 83, núm. 1, 1983, p. 37.

Constitucional ha declarat en nombroses resolucions, com ara la STC 36/1984, de 14 de març; la interlocutòria 459/1984, de 18 de juliol, i les sentències 5/1985, de 23 de gener; 133/1988, de 4 de juliol (f. j. 1r); 10/1991, de 17 de gener; 313/1993, de 25 d'octubre; 324/1994, d'1 de desembre; 33/1997; 58/1999, de 12 d'abril, i 87/2000, de 27 de març (f. j. 8è), que el dret a un procés sense dilacions indegudes no equival a un pretès dret al compliment rigorós dels terminis processals. En conseqüència, el dret fonamental no ha constitucionalitzat el dret als terminis processals establerts legalment (STC 198/1999, de 25 de octubre, f. j. 3r), en contra de l'opinió doctrinal majoritària defensada per Riba Trepat, Barceló i Serramalera, Díaz-Maroto, Serra Domínguez, Almagro Nosete i Gimeno Sendra,²⁴ per dos motius essencials: perquè es respecten els mínims que el Conveni europeu de drets humans planteja i perquè en la pròpia noció de dilació hi ha un element d'antijuridicitat que implica, com a mínim, un trencament del principi de legalitat.

En virtut d'aquestes consideracions, l'incompliment dels terminis processals –dilació il·legal– no fonamenta, per si mateix, una pretensió d'empara –dilació inconstitucional– (STC 10/1997, f. j. 3r). En tot cas, acredita l'element objectiu del dret i el primer indicatiu d'infracció constitucional, però no aporta res respecte de l'element subjectiu que incorpora el factor de l'antijuridicitat. Per tant, el dret a un procés sense dilacions indegudes s'ha de dotar, en cada cas, de contingut concret, mitjançant la valoració d'uns criteris objectius congruents amb el seu enunciat genèric (STC 36/1984, de 14 de març; STC 223/1988, f. j. 3r; STC 223/1999, de 29 de novembre, i STC 103/2000, de 10 d'abril, entre d'altres).

El Tribunal Constitucional, seguint el TEDH,²⁵ identifica els següents criteris idonis per omplir de contingut el concepte de «procés sense dilacions inde-

24. Riba Trepat, C., *La eficacia temporal del proceso. El juicio sin dilaciones indebidas*, Barcelona, J. M. Bosch Editor, 1997, p. 105; Barceló i Serramalera, M.; Díaz-Maroto y Villarejo, J., «El derecho a un proceso sin dilaciones indebidas en la jurisprudencia del Tribunal Constitucional», *Revista del Poder Judicial*, núm. 46, 2n trimestre, Madrid, 1997, p. 22; Serra Domínguez, M., «Los plazos procesales tras las últimas reformas de la LEC y la LOPJ», *Justicia*, 1988, p. 296; Almagro Nosete, «El recurso de apelación y la segunda instancia», *Derecho Procesal I*, vol. 1, 6a edició, València, 1992, p. 53; Gimeno Sendra, J. V., «El derecho a un proceso sin dilaciones indebidas», *Derechos Humanos*, Madrid: CGPJ, número especial I, 1988, p. 54.

25. Cal dir que la jurisprudència del TEDH és quantitativament i qualitativament superior a la que el Tribunal Constitucional ha dictat i que el Comitè de Drets Humans de les Nacions Unides (CDH) no ha desenvolupat d'una manera mínimament metòdica uns criteris objectius que permetin delimitar el dret que s'està analitzant.

gudes»: ²⁶ la complexitat del procés; l'actitud processal de qui demana l'empara; el comportament de l'òrgan judicial que actua; la durada ordinària dels litigis del mateix tipus, i les mancances de l'organització judicial i el treball excessiu de l'òrgan jurisdiccional. ²⁷

Sobre el primer criteri mencionat, el raonament constitucional al·ludeix a la idea que un procés complicat pot justificar, en ocasions, una determinada demora judicial o el transcurs dels terminis processals (STC 24/1981, de 14 de juliol, f. j. 4t; STC 36/1984, de 14 de març, f. j. 3r; STC 155/1985, de 12 de novembre, f. j. 6è; STC 223/1988, de 24 de novembre, f. j. 4t; STC 81/1989, de 8 de maig, f. j. 4t; STC 69/1994, de 28 de febrer, f. j. 2n; STC 181/1996, de 12 de novembre, f. j. 2n; STC 22/1997, d'11 de febrer, f. j. 3r, i STC 53/1997, de 17 de març, f. j. 1r). Per tant, cal considerar el moment en què es paralitza el procés i establir una anàlisi de proporcionalitat entre el temps de demora i el contingut del procés per tal de determinar-ne la complexitat, ja que podria ser que la dilació no fos indeguda (STC 124/1999, de 28 de juny, f. j. 3r); STC 10/1997, de 14 de gener, f. j. 6è; STC 180/1996, f. j. 5è, i STC 230/1999, de 13 de desembre, f. j. 3r). ²⁸

El segon criteri de valoració és la conducta del presumptament perjudicat, que ha de ser d'una gran correcció i diligència processal (STC 24/1981, de 14 de juliol; STC 18/1983, de 14 de març; STC 36/1984, de 14 d'abril, i STC 69/1993), ²⁹

26. La crítica principal que es pot fer de la forma d'aplicació dels criteris per part del Tribunal Constitucional és que quasi sempre opta per uns en detriment dels altres sense explicar el perquè de la seva decisió i de la conseqüent aplicació o no-aplicació.

27. Sobre això, el TEDH destaca tres elements: la complexitat de l'assumpte, el comportament de la part demandant i el de les autoritats judicials (sentències: *assumepte König*, sentència de 10 de març de 1980, I.B.99; *Eckle*, sentència de 15 de juliol de 1982, II.B.80; *Foti*, sentència de 10 de desembre de 1982, II.A.2.56; *Corigliano*, sentència de 10 de desembre de 1982, II.A.2.37; *Zimmermann-Steiner*, sentència de 13 de juliol de 1983, I.24). A aquests tres requisits doctrinals el Tribunal Constitucional n'ha afegit un quart, segons el qual s'han d'estimar els estàndards d'actuació i de rendiment normals en el servei de la justícia, si bé aquest requisit no és pacífic. Igualment, la STC 78/1998, de 31 de març de 1998 (f. j. 3r) exigeix tenir en compte la naturalesa del procés com un altre criteri objectiu.

28. El Tribunal Constitucional distingeix entre la complexitat jurídica (també denominada *qualitativa* o *tècnica* o «de drets») i la fàctica (*quantitativa* o «de fet»): la primera fa referència a una argumentació complexa de la resolució judicial en qüestió; la dificultat fàctica és derivada del volum o la complicació de les dades que ha de manejar l'òrgan que té l'obligació de resoldre.

29. A partir de l'any 1990, el Tribunal Constitucional ha adoptat una posició extremament rigorosa en l'exigència de diligència i col·laboració, en tots els sentits, als recurrents en empara constitucional. En aquest sentit, fins al 1990 el Tribunal exigia, en general, que el retard no el provoqués la part recurrent amb voluntat conscient (el que s'anomenava «*ánimo dilatorio*»). Posteriorment

amb el risc que, en cas que es conclogui que hi ha falta de diligència, el Tribunal Constitucional desestimarà el recurs i no es pronunciarà sobre el fons de la qüestió.³⁰

En tercer lloc, el Tribunal Constitucional verifica l'actitud processal de l'òrgan judicial en el procés respecte de la dilació, en la mesura que només pot ser indeguda si és imputable objectivament a l'òrgan judicial (STC 26/1983, de 13 d'abril), sense que hi tinguin rellevància la persona o el motiu concret que l'hagi provocada (STC 10/1991, de 17 de gener, f. j. 2n). En aquesta valoració, cal tenir en compte els principis d'impuls processal, de concentració temporal i d'economia processal (STC 2/1994, de 17 de gener, f. j. 4t i 5è; STC 298/1994, de 14 de novembre, f. j. 5è; STC 2/1995, de 24 de gener, f. j. 2n; STC 39/1995, de 13 de febrer, f. j. 4t).

En quart lloc, s'ha d'examinar el criteri de la durada normal o ordinària de resolució dels processos del mateix tipus (des de la STC 5/1985, de 23 de gener, f. j. 8è). Segons la doctrina constitucional, el procés sense dilacions indegudes és el que es desenvolupa en condicions de normalitat dins el temps en el qual els interessos litigiosos poden rebre prompta satisfacció. Per això, s'ha de protegir l'expectativa de tots els litigants que el seu plet es resolgui processalment dins el marge temporal que s'empra per als assumptes que tenen el mateix objecte o un de similar, d'acord amb la seva naturalesa i complexitat (STC 160/1999, de 14 de setembre, f. j. 4t). Tot i així, es tracta d'un criteri indefinit que deixa una via discrecional per interpretar i valorar la concurrència d'una dilació indeguda, la qual cosa han criticat Vicente C. Guzmán Flujá, Juan Alberto Belloch Julve, Plácido Fernández-Viagas Bartolomé, Cristina Riba Trepát i el magistrat Francisco Tomás i Valiente en un vot particular a la STC 5/1985.³¹

i fins al moment actual, el Tribunal Constitucional exigeix a la part una diligència total en el seu comportament. Vegeu, per la seva importància, la STC 133/1988, de 4 de juliol (f. j. 3r).

30. El Tribunal Constitucional exigeix a la part recurrent un deure necessari de diligència i col·laboració amb l'Administració de justícia; en canvi, el TEDH sosté el contrari, amb el benentès que la part no té cap obligació més enllà de ser diligent pel que fa a les seves actuacions processals. Això no impedeix que els dos tribunals valorin positivament aquest plus de cooperació de la part, si es produeix. Vegeu la STC 144/1995, entre d'altres, i les sentències del TEDH en els assumptes Micheli, de 26/ de febrer de 1993; Editions Périscope, de 26 de març de 1992; Mori, de 19 de febrer de 1991, i Motta, de 19 de febrer de 1991. Respecte a les resolucions del TEDH sobre el dret a un procés dins un termini raonable, són majoria les que han apreciat la irrellevància de la conducta de la part recurrent en les dilacions produïdes en el transcurs del procediment.

31. Guzmán Flujá, V. C., *El derecho de indemnización por el funcionamiento de la Administración de Justicia*, València: Tirant lo Blanch, 1994, p. 239; Belloch Julve, J. A., «Las dilaciones indebidas»,

El cinquè factor que permet valorar la concurrència d'una dilació indeguda fa referència a les deficiències estructurals de l'òrgan judicial, tant les derivades d'una mancança en l'organització judicial (STC 26/1983, de 13 de abril, f. j. 4t; STC 223/1988, de 24 de novembre, f. j. 6è i 7è; STC 50/1989, de 21 de juliol, f. j. 5è; STC 81/1989, de 8 de maig, f. j. 7è; STC 85/1990, de 5 de maig, f. j. 3r; STC 7/1995, de 10 de gener, f. j. 1r, i STC 31/1997, de 24 de febrer, f. j. 3r), com les causades per una càrrega de treball excessiva de l'òrgan jurisdiccional (vegeu, per exemple, STC 85/1990, de 5 de maig; STC 37/1991, de 14 de febrer; STC 197/1993, de 14 de juny, f. j. 3r; STC 7/1995, de 10 de gener, i STC 78/1998, de 31 de març, f. j. 3r). Aquestes deficiències jurisdiccionals salven la responsabilitat disciplinària del jutge però no serveixen ni per negar els retards ni per impossibilitar la reacció dels perjudicats (STC 36/1984, de 14 de març, f. j. 3r i 4t; STC 223/1988, de 24 de novembre, f. j. 6è i 7è; STC 10/1991, de 17 de gener, f. j. 2n, i STC 69/1994, de 28 de febrer, f. j. 2n).

En síntesi, la possibilitat de justificar les dilacions indegudes per mitjà dels criteris objectius demostra que el dret a un procés sense dilacions indegudes és fonamental però no il·limitat. No obstant això, aquests criteris no aporten cap certesa del que s'ha d'entendre per dilació indeguda, ja que són ambigus i s'apliquen aleatòriament.

c) L'àmbit objectiu del dret a un procés sense dilacions indegudes:
el procés judicial

El procés judicial és on necessàriament es produeix la vulneració del dret que ens ocupa. El Tribunal Constitucional sosté, des de les seves primeres resolucions, el *criteri extensible del dret a un procés sense dilacions indegudes amb un caràcter de generalitat* (STC 5/1985, de 23 de gener; STC 198/1999, de 25 d'oc-

Revista Jueces para la Democracia, núm. 7, 1989, p. 41; Fernández-Viagas Bartolomé, P., *El derecho a un proceso sin dilaciones indebidas*, Madrid, Civitas, 1994, p. 47 i 210; Riba Trepal, C., *La eficacia temporal del proceso. El juicio sin dilaciones indebidas*, Barcelona, J. M. Bosch Editor, 1997, p. 123. En el vot particular a la STC 5/1985, de 23 de gener, es va declarar: «la freqüent tardança excessiva del servei de justícia, no pot entendre's com a normal, ja que el que és normal és el que s'ajusta a la norma i no el que la contraria, encara que sigui el més freqüent [...] si continués *in crescendo* el temps i la generalització de l'incompliment en el rendiment del servei de justícia, i s'hagués de prendre com a regla per mesurar el respecte o la violació del dret a un procés sense dilacions indegudes aquest mateix fet anormal, però general, això equivaldria a deixar buit del seu contingut essencial el dret fonamental».

tubre, f. j. 3r, seguint la STC 24/1981, de 14 de juliol, f. j. 3r). Això significa que és invocable en tot tipus de processos i davant de qualsevol classe de tribunals o ordre jurisdiccional (STC 18/1983, de 14 de març, i STC 5/1985, de 23 de gener, f. j. 3r).

Ara bé; en algunes ocasions, s'ha donat eficàcia al dret en instants pròpiament fora del procés (STC 133/1988, de 4 de juliol, f. j. 3r, i STC 8/1990, de 18 de gener, f. j. 4t).³² En virtut d'aquest fet, autors com José Vicente Gimeno Sendra³³ assenyalen que la paraula «procés» de l'article 24.2 de la Constitució s'hauria d'entendre com a sinònima de «procediment judicial» i, per això, les dilacions indegudes poden resultar en qualsevol gènere de procediment.

A més, el cànon de constitucionalitat que exigeix el dret regeix sense excepció en les fases i instàncies successives que el procés segueix, inclosa la fase d'execució de la sentència (STC 160/1999, de 14 de setembre, f. j. 3r; STC 26/1983, de 13 de abril; STC 28/1989, de 6 de febrer; STC 313/1993, de 25 d'octubre; STC 33/1997, de 24 de febrer; STC 78/1998, de 31 de març; STC 32/1999, de 8 de març, i STC 7/2002, de 14 de gener, f. j. 7è a 11è, entre moltes d'altres).

III.4. La titularitat del dret a un procés sense dilacions indegudes

a) La titularitat activa del dret a un procés sense dilacions indegudes: les persones físiques i jurídiques

La doble naturalesa fonamental i processal del dret exigeix plantejar-se la titularitat activa des d'un vessant abstracte, per la seva qualitat genèrica de dret fonamental i, també, des d'una perspectiva específica, per la seva condició especial de dret processal.

32. Sovint, els termes *procés*, *procediment* i *judici* s'utilitzen de forma equivalent per fer referència a una mateixa cosa. No obstant això, des d'una disciplina doctrinal processal, cada un té un significat diferent. Vegeu Ramos Méndez, F., *El sistema procesal español*, Barcelona, J. M. Bosch Editor, 1997, p. 311. Sobre la distinció entre procés i procediment, vegeu Gómez Orbaneja, E.; Herce Quemada, V., *Derecho procesal civil, I. Parte general. El proceso declarativo ordinario*, 8a edició, Madrid: Artes Gráficas y Ediciones, 1976, p. 14. Quant a la distinció entre procés i judici, vegeu Ramos Méndez, F., *Enjuiciamiento civil, I*, Barcelona, J. M. Bosch Editor, 1997, p. 5; Ramos Méndez, F., *El sistema procesal español*, Barcelona, J. M. Bosch Editor, 1997, p. 6.

33. Gimeno Sendra, J. V., «El derecho a un proceso sin dilaciones indebidas», *Derechos Humanos*, Madrid, CGPJ, número especial I, 1988, p. 50.

La titularitat abstracta, derivada de forma prèvia a la concurrència d'un procés i a qualsevol voluntat d'exercici del dret, s'atribueix a totes aquelles persones, siguin físiques (inclosos els menors d'edat i els estrangers),³⁴ jurídiques privades o públiques (tenint en compte la naturalesa pròpia i la seva capacitat d'actuació), que estan sotmeses a la Constitució.³⁵

No obstant això, la titularitat abstracta és condicionada per la titularitat estricta, en la mesura que es pot exercir la titularitat del dret sempre que la persona física o jurídica tingui la qualitat de part processal (STC 32/1999, de 8 de març, f. j. 3r), és a dir, sigui responsable de l'acció i tingui la personalitat, la capacitat i la legitimació processals (la figura del coadjuvant, actualment, cal equiparar-la a la condició de part processal).

Partint de les consideracions realitzades, tant les persones físiques com les persones jurídiques privades poden ser titulars del dret a un procés sense dila-

34. Vegeu l'article 13 de la Constitució; igualment, la STC 107/1984, de 23 de novembre, f. j. 3r i 4t, i la STC 99/1985, de 30 de setembre, f. j. 2n.

35. La Constitució espanyola no conté cap pronunciament ni impediment generals sobre la titularitat de les persones jurídiques amb relació als drets fonamentals (STC 139/1995, de 26 de setembre, f. j. 4t). Per tant, aquesta qüestió s'ha de resoldre de manera individual depenent de la situació constitucional de cada dret (STC 19/1983, de 14 de març, f. j. 2n; STC 107/1984, de 23 de novembre, f. j. 4t; STC 139/1995, de 26 de setembre, f. j. 1r). En relació amb les persones jurídiques privades, el Tribunal Constitucional ha declarat que els drets fonamentals regeixen per a les persones jurídiques nacionals en la mesura que, per la seva naturalesa, els siguin aplicables (STC 137/1985, de 17 d'octubre; STC 23/1989, de 2 de febrer, f. j. 2n); STC 139/1995, de 26 de setembre, f. j. 1r). D'aquesta manera, com sigui que la Constitució no circumscriu el dret a un procés sense dilacions indegudes a les persones físiques, és conseqüent sostenir que aquest dret fonamental és extensiu o predicable de les persones jurídiques, encara que aquesta afirmació no implica, doncs, que el dret esmentat tingui un contingut totalment idèntic al predicable per a les persones físiques. D'altra banda, respecte de les persones jurídiques de dret públic, el Tribunal Constitucional ha afirmat que no poden ser, en general, titulars de drets fonamentals. No obstant això, el Tribunal Constitucional, amb alguns matisos i cauteles (STC 237/2000), ha reconegut a les persones jurídiques públiques la titularitat dels drets processals de l'article 24, en la mesura que l'ordenament els atribueix la capacitat de ser parts en els processos judicials (STC 64/1988, f. j. 1r; STC 91/1995, de 19 de juny; STC 123/1996, de 8 de juliol; STC 117/1998, de 2 de juny, f. j. 7è; ITC 187/2000, de 24 de juliol, i STC 237/2000, de 16 de novembre, f. j. 2n). Així doncs, quan el titular del dret a un procés sense dilacions indegudes és un ens públic, el contingut d'aquest dret és el de tenir les facultats inherents a la condició de part en el procés (STC 237/2000, de 16 de novembre, f. j. 3r; STC 64/1988, de 12 d'abril; STC 197/1988, de 24 d'octubre; STC 129/1995, d'11 de setembre, i STC 123/1996, de 8 de juliol) i al seu dret que li siguin respectats els drets estrictament processals. Sobre això, Riba Trepal, C., *La eficacia temporal del proceso. El juicio sin dilaciones indebidas*, Barcelona, J. M. Bosch Editor, 1997, p. 276 i seg., tot i que els nega la titularitat del dret, atribueix una acció extraordinària i restringida per accedir al recurs d'empara constitucional als ens públics que pretenguin invocar l'existència de dilacions indegudes en el procés en què participen.

cions indegudes, en la mesura que tenen la capacitat processal en general i poden adquirir la legitimació processal específica en un procés concret, constituint-se en part processal i essent titulars directes del dret fonamental a un procés sense dilacions indegudes. Pel que fa a la titularitat del dret per part de les persones jurídiques públiques, convé advertir que poden ser part processal en un procés judicial, de la qual cosa es, en la meua opinió, que poden aconseguir els requisits exigits per ser titulars del dret que s'està analitzant.³⁶

b) El subjecte passiu: els òrgans judicials

L'article 24 de la Constitució compromet els poders públics a organitzar el procés i a prestar convenientment l'activitat jurisdiccional (STC 5/1985, de 23 de gener, f. j. 8è). Des d'aquesta perspectiva, els jutges i tribunals han de garantir el dret, acomplint els tràmits processals en el temps més breu possible, sense incórrer en dilacions indegudes, atenent totes les circumstàncies del cas i sense menyscar les garanties individuals del justiciable (STC 324/1994, d'1 de desembre, f. j. 3r; STC 230/1999, de 13 de desembre, f. j. 2n). En aquest sentit, si s'incompleix un termini i es denuncia una dilació que duri més enllà d'un temps raonable, el propi òrgan judicial (únic responsable possible de la violació) ha de ser qui justifiqui el caràcter raonable o no de la dilació.

IV. La defensa processal del dret a un procés sense dilacions indegudes

IV.1. La protecció per part dels jutges ordinaris

La idea que al jutge nacional li correspon una funció de tutela i garantia dels drets humans i/o fonamentals és un postulat normatiu del constitucionalisme actual.³⁷ Efectivament, es pot sostenir que la garantia jurisdiccional que ens

36. Relacionat amb la qüestió de la protecció jurídica del dret, cal assenyalar que haver estat part en el procés previ no és condició suficient per posseir la legitimació que permetria accedir al recurs d'empara i, en aquest sentit, tampoc el contrari suposa necessàriament una falta de legitimació. Vegeu Barceló i Serramaler, M., *Comentarios a la Ley Orgánica del Tribunal Constitucional* (J. L. Requejo Pagés, coord.), Madrid, Boletín Oficial del Estado, 2001, p. 744 i seg.

37. En relació amb la problemàtica que genera que el jutge nacional tingui un deure general de garantia dels drets fonamentals, vegeu, per exemple, Andrés Ibáñez, P., «El juez nacional como garante de los derechos humanos», *Consolidación de derechos...*, op. cit., p. 292-316. Així mateix, amb caràcter general, sobre el sistema de protecció espanyol dels drets fonamentals, vegeu Pérez

ocupa és una de les condicions inexcusables perquè els drets fonamentals tinguin un grau estimable de realització pràctica. Garantir la màxima efectivitat del dret requereix, d'una banda, un compromís deontològic del jutge, sobre la base dels seus deures professionals i, d'una altra, la voluntat política estatal per resoldre la manca de recursos i mitjans dels òrgans judicials.

De tota manera, dins la jurisdicció ordinària no hi ha la possibilitat legal de recurs per dilacions indegudes. Per tant, el perjudicat, fora d'advertir formalment el jutge *a quo* que provoca la dilació, només li queda l'opció d'interposar el recurs d'empara, la qual cosa no afavoreix que la dilació finalitzi al més aviat possible ni que es converteixi en indeguda.

IV.2. La jurisdicció constitucional: el recurs d'empara

El segon nivell de protecció del dret –i el darrer en l'àmbit nacional– correspon al Tribunal Constitucional mitjançant el recurs d'empara. En virtut d'aquesta via, no s'admet o es desestima el recurs si no es compleixen els pressupòsits processals d'accés al recurs: la denúncia ordinària, l'exhauriment de la via judicial prèvia, el termini de 20 dies d'interposició i que el procés judicial continuï obert.

a) La denúncia formal prèvia per part del perjudicat

D'acord amb l'article 44.1.c de la LOTC, perquè es pugui al·legar en empara el dret a un procés sense dilacions indegudes cal haver-lo invocat prèviament davant l'òrgan judicial *a quo* (STC 168/1995, de 20 de novembre, f. j. únic; STC 146/1998, de 30 de juny, f. j. 3r; en sentit similar, STC 32/1999, de 8 de març, f. j. 4t, i STC 200/2004, de 15 de novembre, f. j. 2n; en cas contrari, s'entendrà que la infracció és consentida (STC 224/1991, de 25 de novembre,

Tremps, P., «La protección de los derechos fundamentales por jueces y tribunales», *Revista del Poder Judicial*, núm. 43-44, Madrid, 1996 (II), p. 251-271; Rodés Ferrández, J., taula rodona «Dialéctica y Derecho en el ámbito jurisdiccional», Sant Cugat del Vallès, novembre de 2002; Nabal Recio, A., «Régimen procesal de los derechos fundamentales: la vía judicial», *Revista del Poder Judicial*, núm. 61, 1r trimestre, Madrid, 2001, p. 305-332; Nabal Recio, A., «Régimen procesal de los derechos fundamentales: el recurso de amparo», *Revista del Poder Judicial*, núm. 57, 1r trimestre, Madrid, 2000, p. 187-263.

f. j. 2n; STC 18/2000, de 31 de gener, f. j. 7è, i STC 63/2005, de 14 de març, f. j. 12è). Segons el Tribunal Constitucional, aquest requisit permet als òrgans judicials posar remei a les dilacions des del principi (STC 24/1981, de juliol; STC 224/1991, de 25 de novembre, f. j. 2n; STC 100/1996, d'11 de juny, f. j. 2n; STC 156/1997, de 29 de setembre; STC 21/1998, de 27 de gener; STC 39/1998, de 17 de febrer; STC 140/1998, de 29 de juny, f. j. 4t; STC 32/1999, de 8 de març, f. j. 4t; STC 231/1999, de 13 de desembre, f. j. 3r; STC 103/2000, de 10 d'abril, f. j. 2n; STC 303/2000, d'11 de desembre, f. j. 5è, i STC 220/2004, de 29 de novembre, f. j. 6è).

En general, el moment processal per invocar aquest dret és l'immediatament següent, o tan aviat com sigui possible, una vegada coneguda la violació, sens perjudici de poder-la reiterar en la cadena de recursos posterior. En aquest sentit, si la dilació s'origina per una omisió judicial, l'instant l'oportú és qualsevol a partir de l'excés del termini processal.

La invocació s'ha de realitzar «formalment», per escrit o per qualsevol altra fórmula acreditada de manera fefaent (com, per exemple, un escrit de denúncia, un recurs, un mitjà impugnador, o en una compareixença judicial de forma verbal). En la denúncia, han de quedar clares dues premisses: la possible transcendència constitucional de la dilació i la petició expressa que es finalitzi. Si, en un termini prudencial i/o raonable, els òrgans judicials no adopten les mesures pertinents per posar fi a la dilació invocada, s'entendrà com a no reparada en la via judicial ordinària i, per tant, la podrà examinar l'alt tribunal.

b) L'exhauriment dels recursos en la via judicial prèvia

L'article 44.1.a estableix la necessitat que s'exhaureixin tots els recursos utilitzables per tal que els òrgans judicials puguin reparar la vulneració. Quan la dilació s'origina per una omisió judicial –i no hi ha cap possibilitat d'interposar recurs–, s'entendrà que aquest requisit s'ha complert amb l'observança de la invocació formal (article 44.1.c de la LOTC). Així doncs, en ocasions, la invocació prèvia i l'exhauriment dels recursos es produiran simultàniament quan el mitjà impugnador coincideixi amb el moment hàbil per fer la denúncia de la vulneració. La desatenció d'aquesta exigència formal provoca la inadmissibilitat del recurs d'empara, d'acord amb l'article 50.1.a de la LOTC.

- c) El termini d'interposició del recurs d'empara tan bon punt es notifica la resolució judicial

L'article 44.2 de la LOTC disposa que el termini hàbil per interposar el recurs d'empara és de vint dies a partir de la notificació de la resolució judicial. Es tracta d'un termini absolutament inexorable, de caducitat, improrrogable i definitiu.

El Tribunal Constitucional no ha resolt de manera unificada el problema del termini d'espera dels recurrents en els casos d'omissions judicials. En aquest sentit, només ha declarat que no pot dependre de la voluntat aleatòria de la part perjudicada. Per part de la doctrina, una solució podria ser deixar transcórrer un termini raonable (de vint dies o més) després d'invocar formalment aquest dret. La no-solució de l'omissió judicial facultaria la part perjudicada a accedir a l'empara.

- d) La no-finalització del procés judicial

La jurisprudència constitucional, en contra del que diu la doctrina (que entén que buida de contingut el dret fonamental),³⁸ exigeix que en el moment d'accedir a l'empara el procés *a quo* no s'hagi acabat.

El Tribunal Constitucional s'ha valgut d'aquesta exigència per desestimar molts recursos que al·legaven una vulneració del dret a un procés sense dilacions indegudes (STC 51/1985, de 10 d'abril, f. j. 4t; STC 152/1987, de 7 d'octubre, f. j. 2n; STC 137/1988, de 3 d'octubre, f. j. 3r; STC 83/1989, de 10 de maig, f. j. 3r; STC 139/1990, de 17 de setembre; STC 49/1991, d'11 de març, f. j. 3r; STC 224/1991, de 25 de novembre, f. j. 2n; STC 73/1992, de 13 de maig; 205/1994, d'1 de juliol, f. j. 3r; STC 124/1999, de 28 de juny, f. j. 2n; STC 146/2000, de 29 de maig, f. j. 3r; STC 237/2001, de 18 de desembre, f. j. 3r; STC 167/2002, de 18 de setembre, f. j. 13è; STC 146/2000, de 29 de maig, f. j. 3r; STC 237/2001, de 18 de desembre, f. j. 3r, i STC 200/2004, de 15 de novembre, f. j. 2n). Tot i això, es troben exemples jurisprudencials que sostenen que l'activitat judicial intempestiva no pot tenir cap efecte sobre la dilació indeguda consumada (interlocutòries 224/1996, 229/1996, 230/1996 i 231/1996, de 22 de juliol, del Tribunal Constitucional, en les quals es declara l'accés de la via d'empara quan el procés ha finalitzat).

38. Vegeu Guzmán Flujá, V. C., *El derecho de indemnización por el funcionamiento de la Administración de Justicia*, València, Tirant lo Blanch, 1994, p. 227 i 228.

Tenint en compte el moment en què s'instia l'empara i l'estat en què es troba el procés, es poden donar tres supòsits. Quan el procés *a quo* continua obert i les dilacions no han cessat en el moment en què es dicta la sentència constitucional, el Tribunal Constitucional declara la vulneració del dret fonamental, juntament amb un pronunciament de remoció immediata de la passivitat judicial.

Si es recorre en empara amb el procés *a quo* finalitzat, l'alt tribunal nega la rellevància constitucional de les dilacions i rebutja el recurs per falta d'objecte (STC 167/2002, de 18 de setembre, f. j. 13è, i STC 177/2004, de 18 d'octubre, f. j. 2n). La majoria de la doctrina ha criticat aquest criteri jurisprudencial perquè el dret a un procés sense dilacions indegudes es confon amb el dret a la tutela judicial efectiva. Mercè Barceló i Julio Díaz-Maroto opinen que aquest pressupòsit formal no sembla molt coherent, ja que la lesió inconstitucional no es transforma en constitucionalment adequada, ni es repara, pel fet que el procés hagi acabat o que s'hagi produït resposta judicial o que es dicti resolució judicial, un cop s'ha admès la demanda d'empara a tramitació. En definitiva, s'hauria d'entendre la rellevància constitucional indiscutible de la dilació consumada, tot i l'escassa eficàcia pràctica dels pronunciaments constitucionals, merament declaratius.³⁹

Finalment, si la part que presenta el recurs d'empara denuncia la vulneració amb el procés *a quo* obert, però quan es dicta sentència constitucional el procés i la dilació han cessat, l'alt tribunal declararà que la dilació no és sana pel simple fet que es dicti tardanament una resolució fonamentada (entre d'altres, STC 125/1999, de 28 de juny, f. j. 2n; STC 166/2004, de 4 d'octubre, f. J. 3r, i STC 220/2004, de 29 de novembre, f. j. 5è), si bé el pronunciament constitucional es limita a ser declaratiu de la infracció del dret (STC 31/1997, de 24 de febrer, f. j. 3r; STC 184/1999, d'11 d'octubre, f. j. 3r; STC 230/1999, de 13 de desembre, f. j. 3r; STC 20/1999, de 22 de febrer, f. j. 1r; STC 146/2000, de 29 de maig, f. j. 4t, i STC 220/2004, de 29 de novembre, f. j. 8è); entendre el contrari consistiria a desproveir el dret del contingut que li és propi i deixar l'existència mateixa de la dilació indeguda a l'actitud de l'òrgan jurisdiccional (STC 37/1982; STC 36/1984; STC 5/1985, de 23 de gener, f. j. 7è; STC 37/1991, de 14 de febrer; STC 69/1993, d'1 de març; STC 35/1994, de 31 de gener, STC 39/1995, de 13 de febrer, i STC 124/1999, de 28 de juny, f. j. 1r).

39. Barceló i Serramalera, M.; Díaz-Maroto y Villarejo, J., «El derecho a un proceso sin dilaciones indebidas en la jurisprudencia del Tribunal Constitucional», *Revista del Poder Judicial*, núm. 46, 2n trimestre, Madrid, 1997, p. 30 i seg.

V. El restabliment del dret quan és vulnerat

En el moment que la dilació indeguda es consuma, la vulneració del dret s'imputa al poder judicial. Això implica la responsabilitat directa de l'Estat i la seva obligació de reparar al perjudicat el dret lesionat.

V.1. La restitució del dret *in natura*

Com sigui que el dret a un procés sense dilacions indegudes es preserva mitjançant el desenvolupament de les seqüències processals dintre d'uns límits temporals raonables, la reparació *in natura* no satisfà aquest dret fonamental perquè, reconeguda la vulneració constitucional, el cessament de la dilació només posa remei al dret a la tutela judicial efectiva.⁴⁰

V.2. La via reparadora substitutiva del dret: la responsabilitat patrimonial de l'Estat⁴¹

La principal via complementària o substitutiva de reparació del dret vulnerat és la que permet aconseguir una indemnització reparadora en concepte de

40. La restitució *in natura* implica que, si la dilació indeguda és deguda a una omisió, el dret es repari amb l'emissió judicial immediata de la resolució que finalitza el procés; en canvi, si la dilació indeguda s'origina per una acció de l'òrgan *a quo* (resolució judicial expressa, de contingut o efectes dilatoris, inadequada per a la resolució del procés), el Tribunal Constitucional determinarà l'anul·lació de l'acte judicial que hagi provocat dilació (STC 119/1983, de 14 de desembre; STC 43/1985, de 22 de març; STC 155/1985, de 12 de novembre, i STC 193/1988, de 18 d'octubre).

41. Atès que, per motius obvis, la dimensió temporal en el procés penal té més incidència que la que té en altres ordres jurisdiccionals, és escaient fer una referència breu a les mesures que en l'ordre penal pretenen pal·liar els efectes de les dilacions indegudes, però que no formen part del contingut propi del dret fonamental. Des d'aquesta perspectiva, el Tribunal Constitucional manté que la lesió del dret fonamental no pot afectar ni la constatació judicial d'un fet delictuós ni la responsabilitat penal del seu autor. Per tant, la dilació indeguda no dóna peu ni a la inexecució de la pena, ni a l'aplicació d'eximents o atenuants, ni a la possibilitat que es dicti una sentència absolutòria (STC 295/1994, de 7 de novembre). Tampoc no dóna lloc al reconeixement d'un dret a la prescripció del delictes o de la pena, si el procediment no ha estat paralitzat el temps previst en el Codi penal. En definitiva, en l'àmbit penal només es pot tendir a pal·liar els efectes negatius de les dilacions indegudes, a partir de l'aplicació de mesures previstes en l'ordenament, com ara la petició d'indult i la remissió condicional de la pena, fórmules que, sense desvirtuar l'obligació d'execució judicial ni el contingut del dret fonamental, permeten obtenir, de manera jurídicament correcta, la no-execució de la condemna.

responsabilitat patrimonial de l'Estat per funcionament anormal de l'Administració de justícia, d'acord amb l'article 121 de la Constitució.

En aquest sentit, el dret a ser indemnitzat per dilacions indegudes és una petició independent i aliena al procés d'empara, per tant, ni directament invocable ni quantificable en la jurisdicció constitucional, segons es dedueix dels articles 55 i 58 de la LOTC (STC 128/1989, de 17 de juliol, f. j. 2n, i ITC 221/1996, de 22 de juliol, f. j. 2n. Ara bé, el pronunciament constitucional positiu de la vulneració del dret pot servir de base i de títol per acreditar, en el procediment indemnitzador que s'ha de seguir, segons l'article 292 i els següents de la LOPJ, el funcionament judicial defectuós i, si és procedent, l'eventual responsabilitat disciplinària del jutge.

L'únic exemple del que es podria intuir com a voluntat d'incloure el dret a la indemnització reparadora dins el contingut del dret fonamental es troba en la STC 180/1996, de 12 de novembre, f. j. 8è, que a més de declarar la vulneració del dret afirma que, si no és possible la seva *restitutio in integrum*, el restabliment del dret només podrà venir per la via indemnitzadora (vegeu, igualment, STC 35/1994, de 31 de gener, i STC 41/1996, de 12 de març). Malauradament, aquest criteri jurisprudencial només va tenir una mostra més de continuïtat amb el vot particular del magistrat Fernando García-Mon i González-Regueral a la STC 33/1997, de 24 de febrer, però no és la línia oficial del Tribunal Constitucional davant d'aquests assumptes. En aquest sentit, el Tribunal Constitucional defensa que el dret a indemnització correspon a la jurisdicció ordinària i, per tant, la seva determinació no té interès constitucional (STC 33/1997, de 24 de febrer, f. j. 3r).⁴²

Cal advertir que la majoria de la doctrina no admet aquesta postura constitucional, que entén que relegar la reparació del dret a la via administrativa posterior és deixar la reparació fora del contingut material del dret fonamental (*administrativitzant-lo*, és a dir, degradant-lo a un nivell administratiu) i optar per la posició més restrictiva per al justiciable i per a l'ordenament jurídic.⁴³ En virtut d'això, es consideraria desitjable un canvi d'orientació jurisprudencial

42. Tot i que s'observa una contradicció de criteri amb el que es va fonamentar a la STC 180/1996, és interessant veure el raonament del Tribunal Constitucional per explicar que no n'hi ha.

43. Vegeu, per exemple: García Llovet, E., «Control del acto político y garantía de los derechos fundamentales. El derecho a un proceso sin dilaciones indebidas», *Revista Española de Derecho Constitucional*, núm. 36, 1992, p. 292 i seg.; Pérez Muñoz, M., «El derecho a un proceso sin dilaciones indebidas en la jurisprudencia del Tribunal Constitucional», *Revista Jurídica Española*

per tal que la vulneració del dret fonamental inclogués un dret directe a la indemnització reparadora (derivat també de l'article 24.2 de la Constitució) i que el Tribunal Constitucional es declarés competent per declarar, com a mínim, el dret a la indemnització.

VI. Conclusions

El dret a un procés sense dilacions indegudes és una garantia reconeguda internacionalment. La majoria d'estats democràtics amb una estructura jurídica processal i garantista, per un motiu o altre, l'han d'assegurar. Tanmateix, el problema sorgeix quan els juristes l'han de dotar de contingut per a la seva aplicació efectiva.

Com s'ha comprovat, en el marc jurídic espanyol, el Tribunal Constitucional manté que no tot incompliment del termini processal implica una violació constitucional del dret. Així doncs, perquè l'alt tribunal apreciï l'existència de la violació, a més de l'aspecte objectiu –és a dir, la dilació pròpia, la impròpia o el retard–, exigeix que concorri l'aspecte subjectiu sobre la base dels criteris delimitatius del contingut de la dilació indeguda. Això implica convertir el dret amb un concepte jurídic indeterminat i deixar la dotació del seu contingut a la interpretació d'uns criteris materials que, segons com i en més casos dels que ens pensem, podrien arribar a buidar de contingut el dret.

Sigui com sigui, les dificultats continuen. Un cop estimada la violació constitucional del dret a un procés sense dilacions indegudes, el Tribunal Constitucional només està facultat per fer una mera declaració de la vulneració i, demarcant-se del Tribunal Europeu de Drets Humans, s'inhibeix de fixar el *quantum* indemnitzatori. Per aquest motiu, s'obliga el justiciable a iniciar la reclamació per la via administrativa, la qual durà cap a un procediment davant el

vol. 4, La Ley, 1991, p. 1083; Sainz de Robles, F. C., «Otra vez sobre la Justicia administrativa ¿Catastrofe? o ¿desamparo?», *Tapia*, núm. 86, 1996, p. 4; Revenga Sánchez, M., *Los retrasos judiciales: ¿Cuándo se vulnera el derecho a un proceso sin dilaciones?*, Madrid, Tecnos, 1992, p. 22; García Pons, E., *Responsabilidad del Estado: la justicia y sus límites temporales*, Barcelona, J. M. Bosch Editor, 1996, p. 260; Riba Trepal, C., *La eficacia temporal del proceso. El juicio sin dilaciones indebidas*, Barcelona, J. M. Bosch Editor, 1997, p. 177 i seg.; Fernández-Viagas Bartolomé, P., *El derecho a un proceso sin dilaciones indebidas*, Madrid, Civitas, 1994, p. 47 i 199, que no admeten la idea de relegar la reparació del dret a un procés administratiu ulterior.

Ministeri de Justícia, que molt probablement «resoldrà» per silenci administratiu negatiu, i això portarà el justiciable a recórrer, sense conèixer els motius de la desestimació administrativa, davant els tribunals de l'ordre jurisdiccional contenciós administratiu per aconseguir la reparació desitjada.

En tots els casos, el justiciable perjudicat s'ha d'esperar, tant si té raó com si no, ja que el camí que porta al restabliment del dret continua generant decepció. L'evidència és clara: la via de reparació no és temporalment justificable. Per tant, les opcions són dues: o continuar amb el sistema vigent o, com a mínim, canviar el mecanisme de restabliment del dret perquè l'espera del perjudicat amb vista a la reparació del seu dret no sigui eterna.

RESUM

Revista catalana de dret públic, 33, ISSN 1885-5709, 2006

Font de la classificació: Classificació Decimal Universal (CDU)

Font dels descriptors: paraules clau facilitades pels autors

340.1

Adrià Rodés Mateu, professor associat de dret constitucional de la Universitat Autònoma de Barcelona

ca Consideracions constitucionals sobre el dret a un procés sense dilacions indegudes

p. 439-466

En aquest article es duu a terme una anàlisi estructural del dret a un procés sense dilacions indegudes, des d'una perspectiva espanyola constitucional i doctrinal. La idea central que es manté en el treball és que la complexitat jurídica del dret no pot justificar una configuració material que en produeixi un buidat de contingut.

Certament, qualificar el dret com un *concepte jurídic indeterminat o obert* genera incertesa i vaguetat a nivell teòric i pràctic, quan se'n desenvolupa un supòsit concret. En aquest sentit, obtenir el contingut específic d'una dilació indeguda mitjançant l'aplicació d'uns criteris (que presumiblement són objectius però, a la vegada, són àmpliament ambigus), comporta que puguin ser interpretats discrecionalment i aplicats de forma aleatòria per part de qui hagi d'exercir aquestes facultats, la qual cosa no afavoreix la tasca de donar certesa conceptual del que s'ha d'entendre per dilació indeguda.

Igualment, cal considerar la rigidesa amb què s'interpreten els requisits processals d'accés a l'empara davant el Tribunal Constitucional, el qual s'ha autolimitat competent per només declarar la vulneració, la qual cosa posa en dubte el grau d'utilitat i d'eficàcia del pronunciament constitucional.

Ningú no pot dubtar, doncs, que la concurrència de dilacions indegudes en un procés judicial no només ha de ser objecte de denúncia per part del justiciable perjudicat sinó que, amb justa correspondència reparadora, hi ha d'haver un nucli realment objectiu que aclareixi materialment el dret i, així mateix, ha d'existir una restitució efectiva de la vulneració que segueixi un camí processal legalment coherent i al menys perjudicial possible, per a qui ja ha estat víctima d'una vulneració fonamental. En aquest sentit, es posa de manifest que l'*iter* per aconseguir aquest objectiu reparador pot resultar, en la majoria dels casos, indubtablement agreujant per a qui vulgui aconseguir-lo en un temps raonable.

Paraules clau: dilació indeguda; recurs d'empara; responsabilitat patrimonial de l'Estat; drets fonamentals.

RESUMEN

Revista catalana de dret públic, 33, ISSN 1885-5709, 2006

Fuente de la clasificación: Clasificación Decimal Universal (CDU)

Fuente de los descriptores: palabras clave facilitadas por los autores

340.1

Adrià Rodés Mateu, profesor asociado de derecho constitucional de la Universidad Autónoma de Barcelona

ca Consideracions constitucionals sobre el dret a un procés sense dilacions indegudes

es Consideraciones constitucionales sobre el derecho a un proceso sin dilaciones indebidas

p. 439-466

En este artículo se realiza un análisis estructural del derecho a un proceso sin dilaciones indebidas, desde una perspectiva española constitucional y doctrinal. La idea central que se mantiene en el trabajo es que la complejidad jurídica del derecho no puede justificar una configuración material que pueda dar lugar a que se vacíe de contenido.

Ciertamente, calificar el derecho como un *concepto jurídico indeterminado o abierto* genera incertidumbre y vaguedad a nivel teórico y práctico, cuando se desarrolla un caso concreto. En este sentido, obtener el contenido específico de una dilación indebida mediante la aplicación de unos criterios (que presumiblemente son objetivos pero que, a la vez, son de gran ambigüedad), comporta que puedan ser interpretados discrecionalmente y aplicados de forma aleatoria por parte de quien deba ejercer estas facultades, lo cual no facilita la labor de dar certidumbre conceptual a lo que debe entenderse por dilación indebida.

Igualmente, hay que tener en cuenta la rigi-

dez con que se interpretan los requisitos procesales de acceso al amparo ante el Tribunal Constitucional, que se ha autolimitado competente únicamente para declarar la vulneración, lo que pone en duda el grado de utilidad y eficacia del pronunciamiento constitucional.

Nadie puede dudar, por lo tanto, que la concurrencia de dilaciones indebidas en un proceso judicial no deba ser sólo objeto de denuncia por parte del justiciable perjudicado sino que, con justa correspondencia reparadora, debe haber un núcleo realmente objetivo que aclare materialmente el derecho y, asimismo, debe existir una restitución efectiva de la vulneración que siga un camino procesal legalmente coherente y lo menos perjudicial posible, para quien ya ha sido víctima de una vulneración fundamental. En este sentido, se pone de manifiesto que el *iter* para conseguir este objetivo reparador puede resultar, en la mayoría de casos, indudablemente agravante para quien quiera conseguirlo en un tiempo razonable.

Palabras clave: dilación indebida; recurso de amparo; responsabilidad patrimonial del Estado; derechos fundamentales.

ABSTRACT

Revista catalana de dret públic, 33, ISSN 1885-5709, 2006

Classification source: Universal Decimal Classification (UDC)

Key words source: Key words are given by the authors

340.1

Adrià Rodés Mateu, associate professor of Constitutional Law at the Autonomous University of Barcelona

ca Consideracions constitucionals sobre el dret a un procés sense dilacions indegudes

en Constitutional considerations on the right to a trial without undue delay
p. 439-466

This article carries out a structural analysis on the right to a trial without undue delay, from a Spanish constitutional and doctrinal perspective. The main idea of the paper is the legal complexity of law cannot justify a material configuration that might lead to the law being stripped of its content.

Certainly, describing law as an *indeterminate* or *open legal concept* generates uncertainty and vagueness both in theoretical and in practical terms when one attempts to apply the law to a concrete scenario. In this sense, specifically determining what constitutes undue delay through the application of some criteria (which are presumably objective, but, at the same time, are broadly ambiguous), entails a situation where these criteria can be interpreted discretionally and applied randomly by whomever is charged with exercising these powers, which does not favor the task of offering conceptual certainty to the what is meant by undue delay.

Furthermore, one must consider the rigidity with which the procedural require-

ments for the granting of *amparo* relief are interpreted by the Constitutional Court. The Court has limited its own power by declaring itself competent only to determine that there has been a violation, which calls into question the degree of usefulness and effectiveness of a ruling on this issue by the Constitutional Court.

No one can doubt, then, that the presence of undue delays in a trial must not only be subject to denunciation by the user of the justice system that has been prejudiced, but, with a view towards making just compensation, there must be a truly objective core that can materially clarify the law. Even so, real restitution must be made for violation of the right violated. It must follow a legally consistent procedural path that does the least possible harm to the person who has already been the victim of a violation of his civil rights. In this regard, it becomes clear that the pathway to achieving this objective of making good may turn out to be, in most cases, a clearly aggravating circumstance for whoever tries to achieve it in reasonable time.

Key words: undue delay; an amparo appeal; responsabilidad patrimonial del Estado (government liability for any harm it may inflict on the assets or rights of the individual; the individual is entitled to receive damages for harm caused through the function or malfunction of public services); civil rights.